

O‘QITUVCHI NUTQINING STILISTIK MADANIYATI

Sayfullayeva Shodiya Nasriddinovna

Termiz davlat pedagogika institute

sayfullayevashodiya43@gmail.com

Ilmiy rahbar: Xudoyberdiyeva Oyjamol Muzaffarovna

teacheroyjamol@gmail.com

ANNOTATSIYA. *Ushbu maqolada o‘qituvchi nutqining stilistik madaniyati, uning ta‘lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda nutq madaniyatining asosiy ko‘rsatkichlari, o‘qituvchi nutqidagi uslubiy xatolar hamda ularni bartaraf etish usullari yoritilgan. Olingan natijalar o‘qituvchining kasbiy mahorati bilan nutq madaniyati o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *nutq madaniyati, stilistika, pedagogik nutq, til me‘yori, ta‘sirchanlik, muloqot etikasi.*

KIRISH

O‘qituvchi nutqi — bu ta‘lim jarayonida bilim berish bilan birga tarbiyaviy ta‘sir kuchiga ega bo‘lgan asosiy vositadir. Har bir pedagog o‘z nutqi orqali o‘quvchilarda nafaqat tushunchalar shakllantiradi, balki ularning dunyoqarashi va estetik didiga ham ta‘sir ko‘rsatadi. Bugungi ta‘lim tizimida o‘qituvchi nutqining stilistik madaniyati o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi bilan chambarchas bog‘liq. O‘qituvchining nutqi qanchalik aniq, ifodali va uslubiy jihatdan toza bo‘lsa, ta‘lim jarayonining sifati shunchalik yuqori bo‘ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda nazariy-tahliliy yondashuv asosida o‘qituvchi nutqining stilistik madaniyati o‘rganildi. Adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatish va taqqoslash metodlaridan foydalanildi. Ilmiy manbalarda berilgan “nutq madaniyati”, “stilistika” va “pedagogik nutq” tushunchalari o‘rganildi. Amaliy jihatdan o‘qituvchilarning nutq namunalari tahlil qilindi. O‘qituvchining stilistik madaniyatiga ta‘sir etuvchi omillar (leksik, grammatik, uslubiy va emotsional jihatlar) aniqlab chiqildi.

NATIJALAR

Tahlillar natijasida o‘qituvchi nutqining stilistik madaniyatini belgilovchi quyidagi asosiy jihatlar aniqlangan: Leksik tozalik – so‘z tanlashdagi aniqlik, keraksiz jargon va sheva so‘zlaridan qochish. Grammatik aniqlik – so‘z birikmalari va gap tuzilishining adabiy me‘yorlarga mosligi. Uslubiy uyg‘unlik – nutqning mavzu va

auditoriyaga mos tanlanishi. Emotsional ifodalilik – o‘qituvchi ovoz ohangi, urg‘u va pauzalar orqali ta’sirchanlikni oshirishi. Ushbu jihatlar uyg‘un holda namoyon bo‘lsa, o‘qituvchi nutqi o‘quvchilarga nafaqat bilim, balki estetik zavq ham bera oladi.

MUHOKAMA O‘qituvchi nutqining stilistik madaniyati — bu uning kasbiy mahorati, tafakkur madaniyati va axloqiy mas’uliyatini ifodalovchi muhim ko‘rsatkichdir. Har bir o‘qituvchi uchun so‘z — bu oddiy aloqa vositasi emas, balki tarbiyaviy qudratga ega ta’sir vositasidir. O‘qituvchining og‘zidan chiqqan har bir so‘z, har bir ibora o‘quvchi tafakkuriga, dunyoqarashiga va nutq madaniyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, pedagog nutqining aniqligi, so‘z boyligi, grammatik to‘g‘riligi va talaffuzdagi ohangdorligi — uning umumiy madaniy saviyasi va kasbiy kompetensiyasini belgilovchi asosiy mezonlardandir.[1] Yuksak nutq madaniyatiga ega o‘qituvchi o‘z fikrini aniq, lo‘nda va ifodali tarzda yetkazadi. U so‘z tanlashda mas’uliyatni his etadi, o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini, ruhiy holatini va ijtimoiy muhitini inobatga oladi. Bunday nutq o‘quvchida ishonch uyg‘otadi, dars jarayonini jonlantiradi va ta’limning samaradorligini oshiradi. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ayrim pedagoglarning nutqida takroriy so‘zlar, keraksiz iboralar, so‘zning o‘rniga to‘g‘ri kelmaydigan sinonimlardan foydalanish, ohangdagi qo‘pollik yoki monotoniya holatlari uchrab turadi. Bunday holatlar o‘quvchi diqqatini susaytiradi, o‘qituvchining so‘ziga bo‘lgan ishonchni kamaytiradi va dars muhitida ruhiy uzilishlar yuzaga keltiradi. Shu sababli, har bir pedagog o‘z nutqini tahlil qilish, kamchiliklarini bartaraf etish va doimiy o‘z ustida ishlash madaniyatini shakllantirishi lozim. O‘qituvchi nutq madaniyatini oshirishning eng samarali yo‘llaridan biri — adabiy matnlar o‘qish, badiiy asarlarni tahlil qilish, nutqiy mashqlar bajarish va muloqot madaniyatini o‘rganishdir.[2] Bu jarayon o‘qituvchining nafaqat so‘z boyligini kengaytiradi, balki nutq ohangini, talaffuzini va fikr ifodalashdagi ta’sirchanligini ham rivojlantiradi. Shuningdek, o‘qituvchi nutqida stilistik moslik muhim o‘rin tutadi. Darsda ishlatiladigan so‘zlar mavzuga, auditoriya darajasiga va o‘quvchilarning psixologik holatiga mos bo‘lishi kerak. O‘qituvchi so‘z vositasida nafaqat bilim beradi, balki o‘quvchining his-tuyg‘ularigadunyoqarashiga va ijtimoiy qadriyatlariga ham ta’sir o‘tkazadi. Shu sababli, o‘qituvchi nutqi har doim estetik, axloqiy va mantiqiy uyg‘unlikda bo‘lishi zarur. Oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak pedagoglar uchun “Nutq madaniyati” fani alohida o‘rin tutadi. Ushbu fan o‘qituvchini nafaqat to‘g‘ri talaffuz va grammatik to‘g‘rilikka, balki tinglovchiga ta’sir o‘tkazish san’atiga — ya’ni retorika asoslariga ham o‘rgatadi. Bu jarayonda talabalarga ifodali o‘qish, ta’sirchan nutq tuzish, og‘zaki va yozma muloqotda uslubiy mezonlarga rioya qilish kabi

ko'nikmalar shakllantiriladi. Shunday qilib, o'qituvchi nutqining stilistik madaniyati — bu kasbiy mahoratning yuksak cho'qqisi bo'lib, u ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini, o'quvchi bilan muloqot samaradorligini va pedagogning ijtimoiy obro'sini belgilovchi omildir.[3] Nutq madaniyati ustida muntazam ishlash, o'z so'z boyligini boyitish, ifoda vositalarini to'g'ri tanlash — har bir pedagog uchun doimiy ehtiyojdir. Chunki go'zal so'z, tiniq fikr va ohangdor nutq — bu haqiqiy o'qituvchining eng kuchli qurolidir.

XULOSA

O'qituvchi nutqining stilistik madaniyati – bu ta'lim jarayonining sifat ko'rsatkichidir. Nutq madaniyati yuqori bo'lgan pedagog o'quvchilarni ruhlantira oladi, ularda tilga hurmat, fikrlash madaniyatini shakllantiradi. Demak, nutq madaniyatini rivojlantirish har bir o'qituvchi uchun uzluksiz kasbiy jarayon bo'lishi kerak. Tilga e'tibor, so'zga hurmat, uslubdagi noziklik – bu haqiqiy pedagogik mahoratning ko'zgidir.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Kamoljonovich, S. J., & O'G, Y. N. U. B. (2022). BADIY TARJIMA UCHUN TARJIMA USULLARI TAHLILI (IAN TUHOVSKIY ASARLARI MISOLIDA). Ta'lim fidoyilari, 18(5), 32-37.
2. Ўткир Ҳошимов. Икки эшик ораси – Тошкент: Янги аср авлоди, 2016. – 752 б.
3. Kamoljonovich, S. J. R. (2024). AMALIY TARJIMA ELEMENTLARINING ZAMONAVIY KLASSIFIKATSIYASI.
4. Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PERSPEKTIV MUAMMOLARI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(1), 334-343. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>
5. Raxmanova Sarvinoz Alisherovna. (2025). PHRASEOLOGISMS AND EXPRESSIONS RELATED TO PATIENCE AND ENDURANCE AND THEIR MEANING IN MODERN LANGUAGE . Hamkor Konferensiyalar, 1(14), 992–994.
6. Boboqulova, N. (2025). “XALQ SO‘ZI” GAZETASINING MATNLARINI DAVR BO‘YICHA TASNIFLASH BOSQICHLARI. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 5(3s), 125-129.

7. Muzaffarovna, X. O. (2025). RAQS TERMINLARINI TARJIMA QILISHDA FRAME TAHLIL METODINING QO ‘LLANILISHI (ingliz va o‘zbek raqs terminlari misolida). Hamkor konferensiyalar, 1(14), 1473-1478.
8. Sayyora, Kabilova. "Metaphor in Newspapers." JournalNX, vol. 7, no. 1, 2021, pp. 210-214.
9. Muzaffarovna, K. O. (2023). The Role of Dance Terminology in Linguistics. Genius Repository, 26, 83–85.